

Inleiding

Je bent op reis in Auvergne-Rhône-Alpes met je ouders. De volgende stop is het plaatsje Trévoux, waar jullie parkeren op de Place de la Terrasse. Je ouders genieten er van het adembenemende uitzicht op de Saône, maar jij vindt dat maar saai en besluit zelf op ontdekking te gaan. Niet veel verder, naast het Parlement de Dombes, stuit je plots op de volgende gedenkplaat:

*Betje Wolff en Aagje Deken
célèbres romancières hollandaises
vécurent à Trévoux de 1788 à 1797*

*Ter herinnering aan Betje Wolff en Aagje Deken
die van 1788 tot 1797 in Trévoux woonden.*

Dit had je niet verwacht! Nederlands? In Frankrijk? Je bent meteen geïntrigeerd door de gedenkplaat en besluit wat meer informatie te zoeken.

1. Wat vertelt de Franse tekst over de twee dames, dat de Nederlandse vertaling weglaat? Waarom zou de Nederlandse tekst dit weglaten?

.....

.....

.....

.....

2. Wat is de afstand in km tussen Beverwijk (NL) en Trévoux (FR)?

.....

.....

3. Hoe reisden mensen rond het jaar 1788? Hoe snel ging dat ongeveer?

.....

.....

.....

4. Brainstorm met je buur. Wat weten jullie (nog) over de achttiende eeuw? Schrijf een aantal kernwoorden rond onderstaande afbeelding.

Zoals je ziet, was de reis van Nederland, toen nog de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (of kortweg: de Republiek), naar Frankrijk eigenlijk niet zo vanzelfsprekend in die periode. En dan hebben we het niet enkel over praktische bezwaren zoals de reisduur. Zitten we in 1788 niet griezelig dicht tegen de Franse Revolutie? Wat bezielde die *romancières hollandaises* Wolff en Deken om met hun hebben en houden naar Trévoux te vertrekken?

1. Revolutie

In de nacht van 25 op 26 september 1781 werd over de hele Republiek een anoniem pamflet verspreid dat de titel *Aan het Volk van Nederland* droeg. Het was een felle aanklacht tegen stadhouder Willem V en zijn aanhang:

'[...] De *groten*, die over U regeren, de *Prins* of wie verder enige macht in het land uitoefent, doen dat alleen uit *Uw* naam. *Al* hun gezag is aan *U* ontleend. *Gij* zijt de participanten, de eigenaars, de heren en meesters van de volksmaatschappij, die zich in deze landstreek, onder de naam van *Verenigde Nederlanden* heeft neergezet. De groten, de *regenten* daarentegen zijn slechts de *bewindhebbers*, de *directeuren*, de *rentmeesters* van die volksmaatschappij. *Gij* betaalt hun uit *Uw eigen*, dat is 's *volks* beurs. Zij zijn dus in *Uw dienst*, zij zijn *Uw dienaren* en aan *Uw meerderheid onderworpen* en *rekenschap* en *gehoorzaamheid* schuldig.

Nog eens. Alle mensen zijn vrij geboren. De een heeft van nature over de ander niets te zeggen. [...] God, ons aller Vader, heeft de mensen geschapen om gelukkig te worden en aan alle mensen – niemand uitgezonderd – de verplichting opgelegd, om elkaar zoveel mogelijk gelukkig te maken. [...]'

Dit fragment doet ergens misschien vaag een belletje rinkelen. Een aantal jaren voordien schreef een zekere Thomas Jefferson aan de andere kant van de Atlantische Oceaan namelijk de volgende legendarische woorden:

'[...] We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. – That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just

powers from the consent of the governed, -- That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness. [...]

1. Vergelijk de twee teksten.

Welke inhoudelijke gelijkenissen merk je op?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. 'De taal in *Aan het Volk van Nederland* is eerder mercantiel van aard.'
Zoek op wat 'mercantiel' betekent en toon deze stelling aan.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

De zichtbare gelijkenissen tussen het Nederlandse pamflet uit 1781 en de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring uit 1776 hoeven op zich niet te verbazen. Beide documenten vormen namelijk een uiting van gedeelde achttiende-eeuwse **verlichtingsidealen** zoals **vrijheid**, **gelijkheid** en **kritisch denken**. De Republiek zou zelfs wapens hebben geleverd aan

Amerikaanse vrijheidsstrijders, wat hen in de problemen bracht met Engeland. In 1780 barstte er, onder meer om die reden, oorlog uit tussen de twee landen. Die strijd en de economische problemen die erop volgden, vormden een verdere voedingsbodem voor de onvrede die al even heerste.

3. Bekijk de video *Revolutie in de Republiek*¹ en vul het schema aan.

PATRIOTTEN	ORANJEGEZINDEN
Wie?	
Keren zich tegen ...	Steunen ...
Welk soort bestuur willen ze?	

¹ https://www.youtube.com/watch?v=mtHVF1AIX_c

Hoe organiseren zij zich?	Wie helpt hen militair?

Het gaat de patriotten een tijdje voor de wind: ze krijgen in steeds meer steden inspraak in het bestuur. De stadhouder, Willem V, trekt zich terug uit Den Haag en vlucht naar Nijmegen met zijn vrouw, Wilhelmina van Pruisen. Zij kan zich maar moeilijk bij die beslissing neerleggen en vertrekt met een koets

naar Den Haag. Daar wil ze met de Staten-Generaal overleggen hoe ze de opstand kunnen beteugelen, maar de patriotten krijgen lucht van het plan.

Op 28 juni 1787 houdt een vrijkorps haar aan bij de **Goejanverwellesluis** en dwingt het haar terug te keren. Dit is voor Wilhelmina het affront te veel. Ze schrijft haar broer, die koning van Pruisen is, over deze affaire, waarna die haar te hulp schiet. Met een leger van meer dan dertigduizend soldaten trekt hij naar de grens. Onderhandelingen met de patriotten om excuses mislukken en op 13 september 1787 valt hij bij Nijmegen de Republiek binnen. Dit incident betekent de ommekeer: alle hervormingen worden teruggedraaid en in het najaar van 1787 is alles weer terug bij het oude.

Betje Wolff (geb. Elizabeth Bekker) had zich in enkele pamfletten eveneens als patriot getoond door zich kritisch uit te laten over de Oranjegezinden en de stadhouder. Ze zag zich daarom genoodzaakt om, samen met haar hartsvriendin Aagje Deken – met wie ze sinds 1782

samenwoonde in Beverwijk – naar Frankrijk te vluchten. Ze stond daarin niet alleen. De situatie in de Republiek was namelijk ronduit bedreigend geworden voor mensen die verlichte democratische ideeën uitdroegen. Uit angst voor vervolging vluchtten heel wat patriotten naar het zuiden, want in Frankrijk had de Verlichting tot een relatief aanvaardbare situatie geleid.

In hun dichtbundel *Wandelingen door Bourgogne* (1789) verantwoorden Wolff en Deken hun verblijf in Frankrijk. Enerzijds is het een verheerlijking van de natuur en het ongekunstelde landleven, anderzijds een pleidooi voor tolerantie die men voor medechristenen moet koesteren, ook al zijn ze niet van dezelfde richting (katholiek Trévoux vs de protestantse schrijfsters).

[...] Maar daar komt een boerenwagen, hoog en breed met hooi belaën
Voordgetrokken door twee ossen, tusschen fluksche maajers aan;
Wat is ieder oogst te vreden! ieder stapt nog even vlug!
Ieder draagt zijn zeis en sikkel, brood en wijnkruik op den rug
Hoe geduldig, hoe eenparig, eensgezind en ongestoord,
Trekken deze noeste dieren de allerzwaarste vrachten voort!
Goede dieren! gaat maar langzaam, gaat maar langzaam uwen gang,
Frankrijk heeft geen wreede meesters! noch hun hart, noch hun belang
Duldt van u te veel te vergen, u die door kracht en vlijt,
Bij hun in hooge waarde, ja hun trouwe vrienden zijt:
Frankrijk heeft geen wreede meesters; nooit begraawt men hier het vee,
Maar vertroost het, streelt het, voedt het, ja men praat er zelfs wel meê:
'T schuldellooze vee te plaagen, smaakt geenzins der Fransche jeugd:
O haar hart is veel te aandoenlijk, voor zo laag, zo helsch een vreugd. [...]

4. Welk beeld schetst dit gedicht van de Franse boeren?

.....
.....

.....

.....

5. Hoe kan je dit in de bredere historische context interpreteren?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Het vluchtelingenleven in Trévoux bleef niet voor eeuwig duren. In 1797 keerden de twee dames terug naar huis. Samen met een Frans leger waren de patriotten er in 1795 in geslaagd om de stadhouder alsnog te verjagen. Dit betekende het begin van de **Bataafse Republiek**, vernoemd naar een Germaanse stam die zich sterk hield in de Lage Landen tijdens de Romeinse periode. Betje zou Betje niet zijn, mocht ze geen afscheid nemen in de vorm van een gedicht. Hieronder vind je een fragment uit haar *Afscheids-lied*. Daarin bezingt ze opnieuw de schoonheid en gastvrijheid die ze in Trévoux mocht ervaren, maar heeft ze het ook over minder fraaie gebeurtenissen:

Trévoux! gij toondet wat de Vriendschap
Bij uwe Burgerij vermogt,
Toen 't snood Geweld ons hart deed siddren;
'T verraad werd als een deugd beschouwd;
Toen hollende Regeeringloosheid,
Haare onbestaanbre wetten gaf;
De Moordzucht, met haar *Guillotine*,
Al dreigend door uw straten zworf:

Aan het einde van het lied, stellen de dames de volgende vraag:

O *Frankrijk*! Wie zou u verlaten,
Die u in al uw schoonheid kent?
Bij u is 't, dat Natuur de wenschen
van eenen stillen geest voldoet:
Wat kon, wat zou ons ooit beweegen
Van u te scheiden, heerlijk oord!

6. Herformuleer de vraag in eigen woorden.

.....

.....

7. Probeer hier samen met je buur een antwoord op te geven.

.....

.....

Luister naar het eerste deel van het gedicht *Home* (2022) van Warsan Shire². De vertaling door dichteres Radna Fabias kan je hieronder vinden:

THUIS

I

Niemand verlaat zijn thuis tenzij thuis de bek van een haai is.
Je rent pas naar de grens als je de hele stad ook ziet rennen.

De jongen met wie je op school zat, die jou duizelig kuste achter de oude
tinfabriek, draagt een geweer dat groter is dan zijn lichaam. Je verlaat thuis
alleen als thuis je niet laat blijven.

Niemand zou zijn thuis verlaten tenzij thuis je achternazat. Het is niet iets
wat je ooit dacht te zullen doen, dus toen je het deed, droeg je het volkslied

² <https://www.youtube.com/watch?v=wYPozKLU3hU>

onder je adem, wachtend tot het luchthaventoilet om het paspoort te verscheuren en door te slikken, elke verdrietige hap verduidelijkte dat je niet terug zou gaan.

Niemand zet zijn kinderen in een boot, tenzij het water veiliger is dan het land. Niemand zou kiezen voor dagen en nachten in de buik van een vrachtwagen, tenzij de afgelegde kilometers meer betekenden dan reizen.

Niemand zou ervoor kiezen om onder hekken door te kruipen, om geslagen te worden tot je schaduw vertrekt, om verkracht te worden, van de boot geduwd omdat je donkerder bent, te worden verdrongen, verkocht, uitgehongerd, aan de grens doodgeschoten als een ziek dier, betreurd. Niemand zou ervoor kiezen om van een vluchtelingenkamp een jaar of twee of tien een thuis te maken, te worden uitgekleeft en gefouilleerd, overal gevangenis te vinden. En als je zou overleven, begroet aan de andere kant – *Ga naar huis Zwarten, vuile vluchtelingen die de melk van ons land lurken, donker en hun hand ophoudend, ruiken raar, barbaars, kijk wat ze hun eigen land hebben aangedaan, wat zullen ze het onze aandoen?*

De beledigingen slikken is makkelijker dan het lichaam van je kind in puin vinden.

Ik wil naar huis, maar thuis is de bek van een haai. Thuis is de loop van een geweer. Niemand zou zijn thuis verlaten tenzij thuis je naar de kust achtervolgde. Niemand zou zijn thuis verlaten tot thuis een stem in je oor is die zegt – *vertrek, ren, nu. Ik herken mezelf niet meer.*

8. Wat betekent 'thuis' voor jou? Bespreek met de klas.

9. Werk opnieuw samen met je buur.
Schrijf elk een korte strofe (3-4 regels).

Kies een thema uit:

1) Thuis als veilige haven

Beschrijf met je zintuigen (geur, kleur, geluid, gevoel).

2) Thuis als plaats van dreiging

Gebruik een metafoor zoals Warsan Shire ('bek van een haai') of een historisch beeld zoals Betje Wolff (guillotine, verraad).

Schrijf beide strofen hieronder neer:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Rollen

Rond de tijd dat Betje en Aagje terugkeerden uit Frankrijk, was een Brits schrijfster aan de overkant van het Kanaal de laatste hand aan het leggen

aan haar roman *First Impressions*. Het boek zou in 1813 worden gepubliceerd als *Pride and Prejudice*, zonder de naam van de auteur expliciet te vermelden. Op het voorblad stond enkel 'by the author of *Sense and Sensibility*'. Ook die eerdere roman, uit 1811, bleef nogal vaag over wie die geschreven had, maar vertelde de lezer wel dat het 'by a Lady' was.

1. Over welke beroemde Britse schrijfster gaat het hier?

.....

2. Waarom zou haar naam niet op haar romans pronken?

.....

.....

De protagonist in *Pride and Prejudice* (vertaald als *Trots en Vooroordeel*), heet Elizabeth Bennet. Ze is één van de vijf dochters van Mr Bennet, de eigenaar van het landgoed Longbourn. Dat landgoed kan echter alleen maar worden geërfd door een man. Als Mr Bennet dus zou overlijden, blijven zijn vrouw en dochters zonder middelen achter. Daarom is het erg belangrijk dat ten minste één van de dochters een geschikte echtgenoot vindt, om het welzijn van de familie te verzekeren. Op een zeker moment in het verhaal ontvangt Elizabeth een brief van haar zus Jane, die slecht nieuws brengt:

'Sinds ik het bovenstaande heb geschreven, liefste Lizzy, is er iets heel onverwachts en vreselijks gebeurd; maar ik vrees dat ik je laat schrikken op deze manier – wees er gerust op dat het met ons allemaal goed gaat.

Wat ik je te vertellen heb, heeft met onze arme Lydia te maken. Gisteravond om twaalf uur, toen we allemaal net in bed lagen, kwam er een expresbrief van kolonel Forster, waarin hij ons meedeelde dat ze naar Schotland is gevlucht met een van zijn officieren, en om je meteen maar de waarheid te zeggen: met Wickham! Je kunt je indenken hoe verbijsterd we waren. Voor Kitty leek het nieuws echter niet zo onverwacht te komen. Ik vind het heel, heel jammer. Een verbintenis die voor hen allebei zo ongepast is!’

Niet lang daarna volgt een tweede brief:

‘Liefste Lizzy, ik weet niet hoe ik het moet schrijven, maar ik heb slecht nieuws voor je, dat niet kan wachten. Al zou een huwelijk tussen meneer Wickham en onze arme Lydia zo ongepast zijn, we wachten nu gespannen af tot het heeft plaatsgevonden, want er is maar al te veel reden om te vrezen dat ze niet naar Schotland zijn gegaan. [...] Ons verdriet, mijn lieve Lizzy, is groot. Mijn vader en moeder vrezen het ergste, maar ik kan niet zo slecht over hem denken. Er zijn allerlei redenen waardoor het voor hen veel wenselijker is om in de stad te trouwen dan om hun oorspronkelijke

plan uit te voeren, en zelfs al had hij zulke boze plannen met een jonge vrouw uit Lydia's kringen, wat ik helemaal niet waarschijnlijk acht, moet ik dan geloven dat *zij* helemaal niets in de gaten heeft gehad? Onmogelijk. Het doet me echter veel verdriet dat kolonel F. niet op hun huwelijk durft te rekenen; hij schudde zijn hoofd toen ik die hoop uitsprak

en hij vreesde, zo vertelde hij later, dat W. geen man was om op te bouwen. Moeder is werkelijk ziek en komt niet meer van haar kamer. [...] Wat vader betreft: ik heb hem nog nooit van mijn leven zo aangedaan gezien. [...] [Hij] gaat zo dadelijk met kolonel Forster naar Londen om Lydia te zoeken.’

3. Welke schijnbare tegenstelling spreekt uit Janes brief?
(Tip: wat is het ergste wat kan gebeuren en wat is nòg erger?)

.....

.....

.....

4. Is er sprake van *consent* van Lydia's kant? Waaruit blijkt dat?

.....

.....

.....

5. Wat vind je ervan dat Mr Bennet Lydia terug wil halen?

.....

.....

.....

Op het eerste gezicht lijkt dit alles niet veel met de vorige les te maken te hebben, maar niets is minder waar. We keren terug naar de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden van voor de patriottenstrijd. In 1755 vormt de zeventienjarige Elisabeth 'Betje' Bekker het middelpunt van de belangstelling in Vlissingen, haar geboorteplaats. Er was namelijk iets zo schandaligs gebeurd, dat zelfs de plaatselijke apotheker het in zijn dagboek wilde neerpennen: '25 juli is de Jfvw. Elis. Bekker met den vaandr.³ Gargon buiten weten van haar Vader weggegaan.' Net als Lydia en Wickham hadden Betje en zeven jaar oudere soldaat Matthijs Gargon het hazenpad gekozen.

De consequenties waren niet te overzien. Betjes vader zorgde er via de burgerrechtbank voor dat ze het erfdeel van haar overleden moeder, een

³ vaandr. = vaandrager: soldaat die een vlag met een voorstelling erop draagt.

flink bedrag, niet kon opeisen als ze zou trouwen. Bovendien werden zij en Gargon onder censuurstelling van de Kerk geplaatst: als ze zich niet boetvaardig gedroegen, zouden ze afgesneden worden van de kerkelijke gemeente. Betje moest haar grote liefde bekopen met laster en uitsluiting. Een huwelijk met Gargon zelf, wat Betjes eer had kunnen redden na de wegloperij en hoogstwaarschijnlijke ontmaagding, was blijkbaar geen optie. De kans op een goede huwelijkskandidaat in goede Vlissingse kringen was hiermee ook verkeken, en dat terwijl in die tijd een huwelijk voor een vrouw noodzakelijk was voor een redelijk bestaan, zoals we ook zagen bij Austen.

In 1804, tegen het einde van hun leven, schrijven Betje en Aagje *Geschrift eener bejaarde vrouw*. De ik-verteller, Mietje, kijkt terug op haar leven. In het volgende fragment lees je een gesprek tussen Mietje en haar moeder.

IK.

Maar in ernst, zijn alle mensen die niet trouwen, aan de natuur, de maatschappij en de godsdienst ongehoorzaam?

[...]

MIJN MOEDER.

Een gezond, welgemaakt meisje dat genoeg middelen bezit om een huisgezin te onderhouden; dat zich geoefend heeft, plichten kent; dat in staat is niet alleen burgers voor de maatschappij maar ook voor het rijk der geesten te vormen – zo’n meisje hoort te trouwen. Maar een meisje dat uit zucht of gemak; uit gehechtheid aan wat zij een vrij leven noemt; uit kinderachtige angst voor gevaren die zij alleen door onberedeneerde vrees tot gevaren maakt; uit afkeer van moeilijkheden die haar bedorven verbeelding haar voorschildert; uit lome gehechtheid aan een manier van leven waaraan zij gewoon is; als zo’n meisje de gelegenheid tot het doen van een goed huwelijk verzuimt of weigert aan haar bestemming (de post van vrouw en moeder) te voldoen, dan verwaarloost zij haar gezondheid,

ondermijnt haar fysiek gestel, doet op de lafste manier afstand van haar verheven rang en besteelt de maatschappij. Zij heeft schuld, niet alleen aan haar tijdgenoten maar ook aan alle volgende geslachten, tot aan het einde der eeuwen.

[...]

Als de vrouwen de vlijtige, huiselijke, bekwame, verstandige man wisten te waarderen boven de charmante kletsious, populair in alle gezelschappen en uitgaansgelegenheden. Met een man, zoals uw oordeel en hart alleen verkiezen *kan* en die uw ouders zich als zoon wensen, moet gij, wanneer er met uzelf niets mis is, even gelukkig zijn als ik het ben met uw vader.

6. Hoe kijkt Betje op latere leeftijd naar haar vlucht met Gargon, denk je? Waaruit kan je dat afleiden, als je naar dit stukje tekst kijkt?

.....

.....

.....

.....

7. Wat is, volgens Mietjes moeder, de belangrijkste rol die een vrouw ten deel kan vallen?

.....

.....

.....

8. **Markeer in de tekst:**

Wat zegt de moeder over vrouwen die dit bewust niet willen?

Wat vind je van haar standpunt en hoe ze dat hier verwoordt?

In *Proeve over de Opvoeding* (1777), een vroegere tekst over hoe vrouwen het beste hun kinderen kunnen opvoeden, schrijft Betje het volgende neer:

Gy, Moeders, moet uwe eigen Kinderen opvoeden!

De Jongens, ten minsten zo lang tot zy, met nut, naar school kunnen gaan, en niet alleen om, eenige uren daags van die Raasbollen ontslagen te zyn – De Meisjes zyn geheel voor uwe rekening – Geene manlyke hand moet haar leiden, de zachte stem der beminde Moeder, is veel geschikter om hare aandoenlyke gemoederen te vormen.

‘Maar (dit zal my tegen geworpen worden,) maar tot dat groote Werk ontbreken ons de nodige bekwaamheden; wy zelf hebben geene kundigheden genoeg; gy vergt des het onmooglyke.’ [...]

[O]nze ziel is van geen ander stof, laat ik liever zeggen soort dan die der mannen – De Sex heeft, in het geen waartoe ik U aanmaan’, geen stem – Wy zyn beiden geestelyke volmaakbare wezens. Al het overige is eigentlyk ons IK niet. [...]

9. De website *Literatuurgeschiedenis* spreekt in verband met deze teksten over ‘**verlicht seksisme**’. Wat wordt met die term bedoeld en hoe herken je dit in de twee fragmenten die je gelezen hebt?

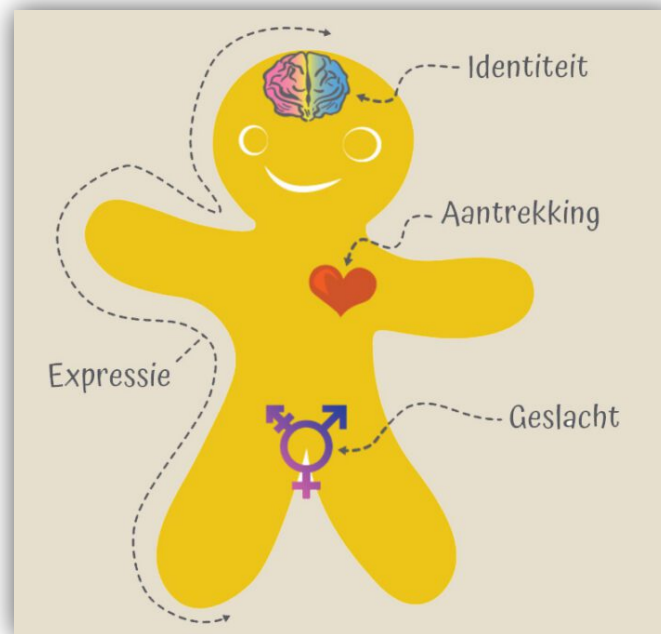
.....

.....

.....

.....

-
-
-
-
10. Bespreek klassikaal: *Al het overige is eigenlijk ons IK niet.*
- a) Wat bedoelt Betje Wolff hiermee, denk je?
- b) Kun je een link leggen met hoe we hier vandaag over nadenken?

11. Noteer in één zin wat jij deze les het meest verrassend vond aan de manier waarop vrouwen in de achttiende eeuw werden voorgesteld.

.....

.....

.....

.....

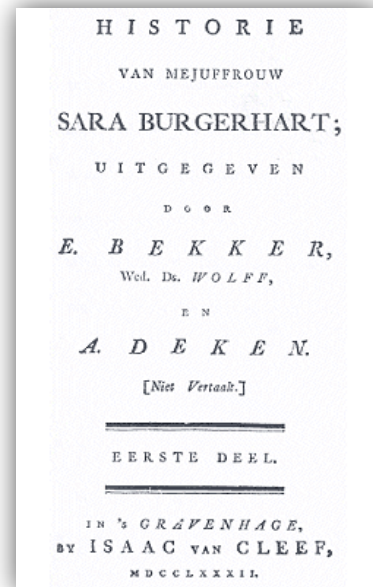
3. Romankunst

Nederlandsche Juffers!

Meisjes van Nederland!

Tot deze doelgroep richtten Wolff en Deken zich in de voorrede van hun briefroman, de **Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart** (1782), die sinds 2025 – als enige tekst uit de achttiende eeuw – een plaatsje heeft weten te veroveren in de *50 (+1) essentiële werken uit de Nederlandse literatuur*. Die lijst van de KANTL (**K**oninklijke **A**cademie voor **N**ederlandse

Taal en **L**etteren) noemen we ook wel **de literaire canon**, een verzameling teksten die het referentiekader vormt voor de literatuur van – in dit geval – een taalgebied. Aan deze specifieke lijst hangt natuurlijk wel een aantal criteria vast, maar stel dat jij zelf vrij zou mogen kiezen, welke drie boeken vinden dan een plekje in jouw persoonlijke canon? Schrijf ze hieronder neer.

- 1)
- 2)
- 3)

Zitten hier ook boeken tussen die oorspronkelijk in een andere taal werden geschreven? Indien wel, markeer die in jouw lijst in het **geel**.

Lees je die dan in vertaling of in de originele taal? Waarvan hangt dat af?

.....

.....

.....

Wanneer je het voorblad van de *Sara Burgerhart* op de vorige bladzijde bekijkt, merk je misschien dat daar tussen vierkante haakjes '[Niet Vertaalt.]' bij geschreven staat – voor de goede orde: vandaag schrijf je het voltooid deelwoord 'vertaald' met een 'd'. Dat lijkt op het eerste gezicht een detail, maar uit de inleiding blijkt die toevoeging zeer bewust gekozen:

Meisjes van Nederland!

Velen van jullie lezen. Jullie doen dat niet alleen tegen de verveling; niet alleen omdat je onaangenaam vertoon van nutteloze kennis nastreeft; nee, velen van jullie lezen om meer en betere ideeën te krijgen; en dus om verstandig te leren denken en doen.

[...]

Maar het is voor iedereen die van zijn vaderland houdt onaangenaam om vast te moeten stellen, dat bijna alle goede boeken in andere talen geschreven zijn. Niet dat ik iets tegen vertalen heb, absoluut niet! Er zijn bekwame mensen die hun landgenoten die geen andere talen kennen, in staat stellen zich over de grootste genieën van Europa te kunnen verwonderen. [...] Dus vertalingen moeten gemaakt blijven worden. Maar tegelijk moet er nieuw werk van eigen bodem komen.

[...]

Trek nu niet de conclusie, lieve landgenotes, dat ik geloof dat een Engelsman evenveel indruk op een Italiaan kan maken als op zijn eigen volk. Dat denk ik namelijk niet. [...] Ik wil voor het moment alleen duidelijk maken dat ieder volk, net zoals het eigen helden en staatslieden moet hebben, ook behoefte heeft aan eigen schrijvers. En als ons nationale leerproces voltooid is, dan komen die er ook.

1. Wat is de functie van literatuur, volgens de eerste alinea?

.....

.....

2. Hoewel het vorige antwoord typisch is voor de Verlichting, kan je stellen dat dit fragment met één been in de Romantiek staat. Leg uit.

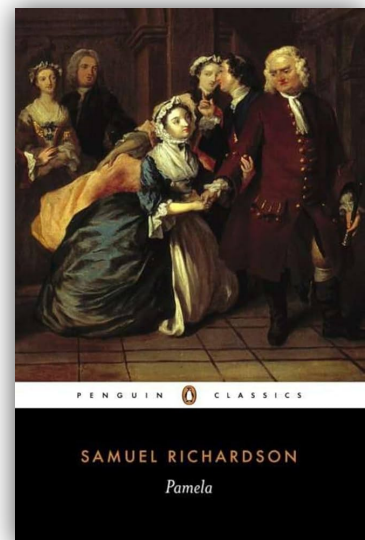
.....

.....

.....

3. Ben je het eens met de auteurs? Waarom (niet)?

Toch is het nu nét bij een Engelsman dat ze de inspiratie halen voor hun roman. In 1740 publiceert **Samuel Richardson** namelijk zijn zedenroman ***Pamela; or, Virtue Rewarded***. Het boek vertelt het verhaal van Pamela, een vijftienjarig dienstmeisje dat wordt lastiggevallen door haar rijke baas, meneer B., die haar probeert te verleiden. Wanneer dat niet lukt, ontvoert hij haar en dreigt haar zelfs te verkrachten. Pamela blijft hem echter afwijzen en houdt vast aan haar eigen waarden. Uiteindelijk vraagt meneer B. haar ten huwelijk. Richardson presenteert dit huwelijk als een beloning voor Pamela's standvastigheid en deugd. In het tweede deel van het boek zien we hoe Pamela langzaam het vertrouwen en respect wint van mensen die eerst neerkeken op het huwelijk tussen een rijke man en een dienstmeisje. Een bijzonder kenmerk van de *Pamela* is dat het boek volledig bestaat uit **brieven en dagboekfragmenten** die Pamela zelf schrijft.

Dit soort verhaal dat in brieven wordt verteld, noemen we een **briefroman**.

4. Vul de gatentekst aan. Gebruik hiervoor de woorden uit het kader.

Kies uit: *writing to the moment* – fictieve brieven – vervreemding – informatievoorsprong – gedachten, gevoelens en psychologie – informatieachterstand – realisme – meerdere personages

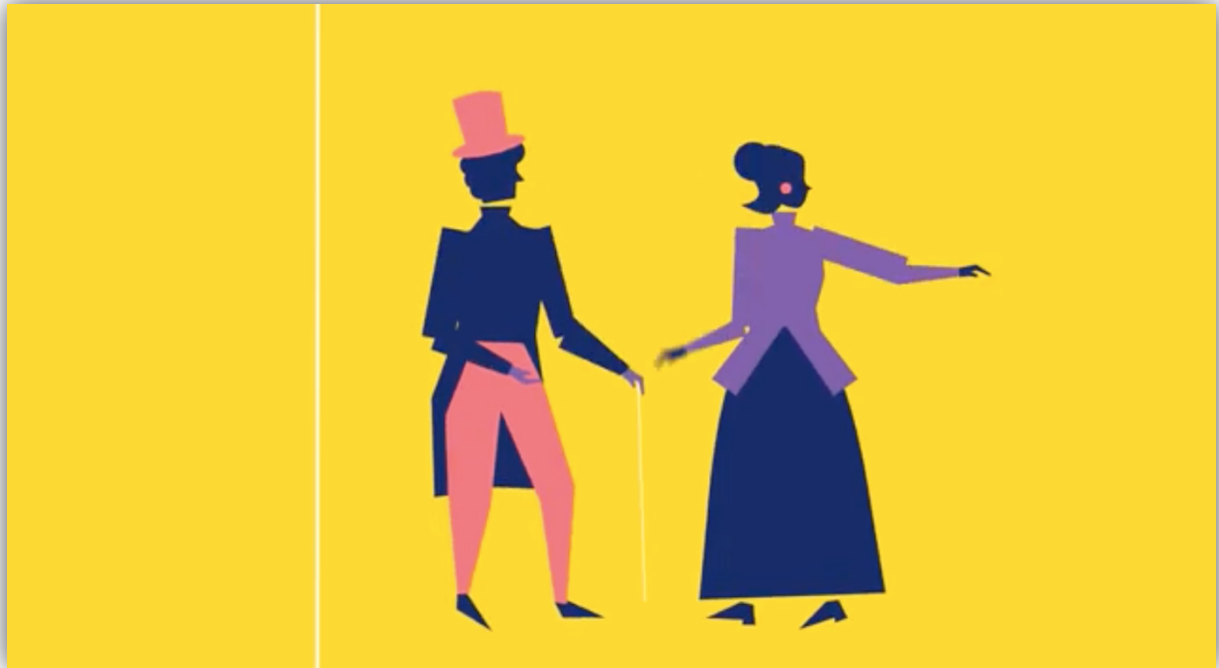
Een briefroman is een roman die is opgebouwd uit
..... die (al dan
niet aan elkaar) schrijven. De focus ligt vooral op de
..... van de
verschillende personages. Om spanning op te bouwen, wordt er met
informatie gespeeld. Zo kan de lezer net iets meer weten dan een bepaald
personage (.....), of juist minder
(.....).

Verder zijn ook het moment de context waarbinnen de brieven geschreven
worden van belang. Vaak wordt namelijk naar die context verwezen in de
brief zelf. We noemen dat ook wel
Zo kan bijvoorbeeld een avonturierster in het Amazonewoud in haar
logboek schrijven dat ze noodgedwongen moet afronden omdat het donker
geworden is en ze stilaan niets meer kan zien. Maar het kan ook absurder,
zoals in de volgende regels uit het lied *Oud en versleten* van Yevgueni:

*Geef me dan alsjeblieft een spuitje of een duwtje door het raam.
Ik schrijf vooraf wel een briefje dat het per ongeluk is gegaan.*

Probeer je die brief maar eens in te beelden! *Writing to the moment* kan
met andere woorden een gevoel van of van
..... bewerkstelligen bij de lezer.

5. Bekijk de video over *Sara Burgerhart*⁴ en beantwoord de vragen.

- a) Hoeveel brieven telt *Sara Burgerhart* en door hoeveel verschillende personages zijn die geschreven?

.....

.....

- b) Wat is het voordeel van een roman die volledig uit brieven bestaat?

.....

.....

- c) Hoe omschrijft Sara haar ideale leven aan het begin van het verhaal?

.....

.....

⁴ <https://youtu.be/tF8fer7cr2M>

d) Welke risico's en gevaren loopt Sara volgens de auteurs? Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

e) Met wie trouwt Sara uiteindelijk, en hoe wordt dit einde gepresenteerd door de auteurs en ervaren door Sara zelf?

.....

.....

.....

.....

.....

f) Welke boodschap wilden Betje Wolff en Aagje Deken meegeven aan de meisjes van Nederland met hun roman?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Zo meteen krijg je van je leerkracht een brief uit de *Sara Burgerhart*. Op basis van het nummer in de rechterbovenhoek wordt de klas in vier groepen verdeeld. Ieder groepslid leest de brief. Vervolgens zitten jullie samen en denken jullie na over de volgende vragen.
- Hoe zit het met het communicatiemodel? Wie is de zender? Wie is de ontvanger? Wat is de boodschap die de brief overbrengt?
 - Past de stijl van de brief bij de persoon die hem schreef? Let hierbij op de naam van het personage. Welke gedachten of gevoelens worden geformuleerd?
 - Zijn er elementen die je door de brief te weten komt die andere personages nog niet weten, of omgekeerd? Is er, met andere woorden, sprake van informatievoorsprong of -achterstand?
 - Worden er uitspraken gedaan over de context waarbinnen de brief wordt geschreven? Gebeurt dat *writing to the moment* op een realistische manier? Of net vervreemdend?

Daarna worden nieuwe groepen gemaakt met een 'expert' uit elk van de vier groepjes. Licht jullie brief aan elkaar toe en probeer ze op chronologische volgorde te leggen.

Geachte voogd,

Dat was een blijde postdag voor me. Een brief van mijn geëerde voogd! Eerlijk, ik heb gehuild toen ik merkte hoeveel belangstelling u voor me hebt. Maar toen ik las dat u nog zes maanden wegbleef, lag al mijn blijdschap weer aan gruzelementen. Weet u, allerliefste voogd, ik kan het hier geen zes weken meer uithouden! Als u hier was zou u toegeven dat het hier niet te harden is. Ik kan de helft niet opschrijven van hoe ik hier behandeld word.

Echt, ik heb u niets op de mouw gespeld, geen één klein leugentje! Foei meneer! Ik ga toch niet liegen? Dan was ik een heel slecht meisje en verdiende ik het dat u op me schold. Maar ik ben niet alleen overgeleverd aan tantes grillen, maar ik word ook geringeloord door een lelijke gekke dienstmeid. Dat oude rotmens maakt me dol om tante een plezier te doen. De dame waar ik graag bij zou wonen is de ongelukkige weduwe van een fatsoenlijke man, die alleen nette dames huisvest. Een van mijn vroegere schoolvriendinnen woont daar al een poosje en heeft niets dan lof voor haar. Er zijn nog twee andere dames in de kost.

Vrij en vrolijk leven, zonder dat er steeds gescholden wordt, dat is alles wat ik wil. Daar is toch niets tegen? Bij tante kan ik niet blijven, als ik niet wil huichelen. En huichelen vind ik een afschuwelijke ondeugd, daar wil ik nooit aan meedoen.

U moet het maar zeggen. Ik zal me altijd zo proberen te gedragen dat u tevreden bent, in ieder opzicht, maar bij tante kan ik niet blijven. Het spijt me dat ik het nog eens zeg, maar het is zo.

Wat ben ik blij met de muziek die u me beloofd hebt! Ik zing al bij het vooruitzicht. O, wat zal die fraai zijn. Misschien zit er wel een compositie bij van Rousseau? Duizendmaal dank. Ik hoop die stukken eens aan u voor te spelen, dan rookt u er een pijpje bij! Maar, lieve heer Blankaart, denk u eens in, tante wil niet dat ik speel, behalve oude zanikdeuntjes. En ik speel zo graag en ik heb zulke mooie cantates in huis. Alstublieft, meneer, stuur

het pakje niet naar tantes huis, dan gaat het zeker in het vuur. Ik zal een ander adresje bijsluiten, waar het heen kan.

Ik bid de hemel elke dag voor u en dat ik u gezond en vrolijk mag weerzien.

Ik ben blij dat ik uw pupil ben!

Heel veel liefs,

Sara Burgerhart

Hooggeachte heer,

De lieve Sara Burgerhart woont nu bij me. Ze heeft me verzekerd dat dit de goedkeuring van haar voogd, van u dus, heeft. Ze wilde me ook zes maanden vooruitbetalen omdat u gezegd had dat dat moest. Ik twijfel er niet aan dat ze me niets voorliegt. Ze heeft niet het karakter voor zulke rare kunsten. Maar het zou plezierig zijn als u me in een paar regels laat weten dat u het eens bent met de keuze van Sara voor mijn huis. En laat u haar alstublieft niet in het voren betalen. Hoe u het wel doet, laat ik geheel aan u over. Ik heb van ons vluchtelingetje genoeg over u gehoord om u volledig te vertrouwen.

Mijn man lette niet erg goed op zijn geld en heeft me maar weinig nagelaten. Daarom moest ik na zijn overlijden een manier vinden om iets bij te verdienen.

Mijn werk zou me al mijn tegenslagen doen vergeten als al mijn meisjes Burgerhartjes waren. Ik klaag over niemand, maar dit meisje is echt een engel. God geve dat ze altijd in goede handen valt. Ze is levendig, dat maakt haar aantrekkelijk. Maar sommige mensen zouden die vrolijkheid weleens voor lichtzinnigheid kunnen aanzien. Ze houdt ook wel erg van pleziertjes! Het lijkt me dat ze de schade inhaalt, omdat mevrouw Hofland haar altijd zo kort hield. Ze gaat veel uit, maar alleen met leuke jongelui. Ik hoop maar dat ze op een achtenswaardige manier in de huwelijks haven mag belanden. Dat verdient ze.

Zie daar, meneer, wat ik u wilde schrijven. Zij weet er niet van. Mijn huisknecht zal de brief bij uw Amsterdamse adres bezorgen omdat ik niet weet waar u woont in Parijs. Ons meisje kan ik er niet naar vragen. Met de meeste eerbied,

Uw dienstwillige
Maria Buigzaam,
weduwe Spilgoed

Meneer, hooggeëerde vader,

De zaak die u me had opgedragen heeft me hier een aantal dagen beziggehouden, maar ik geloof dat hij is afgehandeld zoals u het wenst. Ik hoop dat u de ijver waarderen zult waarmee ik de zaak in goede banen heb geleid. Ik zal u er binnenkort in alle details rekenschap van afleggen.

Ik moet nog eens de vrijheid nemen om te spreken over mijn liefde voor juffrouw Burgerhart. Die is gebaseerd op de goedheid van haar hart en ik zal diep ongelukkig zijn als ze de mijne niet wordt. Wat voor roddels er ook over haar mogen gaan, ik acht haar hoger dan wie ook. Ze doet echt geen dingen die niet betamelijk zijn en ze gaat niet om met mensen die je hoort te vermijden vanwege hun slechte karakter. U weet, geëerde vader, hoe graag ik altijd doe wat u zegt. Dat hoor ik ook te doen als zoon, volgens de wetten van de natuur en de *Bijbel*. Maar u bent, als mijn vader, immers niet op mijn ongeluk uit? Als deze zielenwens geweigerd wordt, dan ben ik bang dat ik niet lang meer zal leven! Ik voel me niet goed. Mijn conflict met u treft mijn verliefde hart zeer diep. Ik ben al niet zo jong meer en heb altijd gewerkt, daardoor ben ik niet gevoelig voor dwaze kalverliefde. Mijn liefde van nu is weliswaar niet platonisch, maar ze is ondergeschikt aan mijn verstand. Ze is bedaard en sterk. Ze is gebouwd op Sara's innerlijke kwaliteiten, ook al is zij oogstrelend mooi. Elke dag begint het meisje ook meer voor mij te voelen. Dat kan ik niet opgeven, dan word ik niet alleen ongelukkig, dan ga ik dood. Ik smeeek u, zet u over uw vooroordelen heen. U kent haar niet, geloof me. Heb ik u ooit voor de gek gehouden, vader? Waarom zou ik dat dan nu doen als het om een levensverbintenis gaat? Geef me de vrijheid om voor mezelf te kiezen. Als u toegeeft ben ik u eeuwig dankbaar. Ik kies immers een vrouw voor mezelf, ik moet met haar leven. Ik ben toch op mijn zesentwintigste wel in staat om met mijn eigen ogen te zien? U hebt toch nooit iets lichtzinnigs bij me kunnen bespeuren als het om belangrijke zaken ging? Nooit ben ik tegen uw wil ingegaan; dwingt u me niet om dat nu te doen, het zou me zo verdrietig maken. Als u mij niet uw zegen geeft, als uw gevorderde jaren u niet helpen tot die beslissing te

komen, als u haar niet als een lieve dochter zult gaan beminnen, vergeet u dan dat u een zoon had!

Uw ootmoedige dienaar en liefhebbende zoon,
Hendrik Edeling

Vriend Jan!

Uit is de klucht. Ik ga haar krijgen, moet, zal haar krijgen! Ah, dat lieve snuitje. Dus je had zin om de Hortus Medicus te zien? Nou, schatje, je gaat nog heel wat meer zien, of ze mogen me uit het regiment van de lichtmissen jagen. O, en moest mevrouw Buigzaam vanwege het huishouden thuisblijven? Ik heb respect voor huishoudsters! Goed gedaan, mooie weduwe!

Zorg dat mijn koets en mijn snelle paarden, Kwast en Bles, klaar staan om naar buiten te rijden. Maar langs een omweg. Blijf zelf uit de buurt, ik heb je niet nodig. Zeg alleen tegen de baas van de Hortus dat ik met een meisje kom. Dan weet hij genoeg. Dat is genoeg. Hij is een gehaaide kerel. Dan begint hij over zijn geweten te jammeren en dan kost het me extra geld. Ik ben niet arm, maar ik wil hem niet rijker maken dan nodig. Ik kom dan op mijn buiten tegen vijf uur of half zes. Doe de koets in het koetshuis en de paarden moeten op stal. Voor de rest zorg ik. Philips moet maar terug naar huis gaan.

Onthoud wat ik je opdraag. Hier heb je vijftig dukaten om je schulden te betalen. Ik sta op mijn poten te wankelen van blijdschap. Zo'n meisje, zo'n engel, zo rein als een kind! Geen flauw vermoeden van het gevaar. Geen idee dat ik Beëlzebub ben, die op haar ondergang uit is. Want trouwen, liefstetje, dat zit er niet in. Zo praat ik in mezelf, haha!

R.